

УДК 331.101.26

О.О. Резніченко, викладач, Д.С. Насипайко, асистент
Кіровоградський національний технічний університет

Стан людського розвитку на прикладі Кіровоградської області

У даній статті приведені результати дослідження демографічного стану в Кіровоградській області. Розглянуто динаміку кількості населення, природний рух, розподіл населення за віком. Зроблено прогноз, за допомогою якого виявлено, що населення в Україні буде скорочуватися. Висловлено самостійні пропозиції, використання яких дозволяє частково розв'язати проблеми людського розвитку в Україні.

людський розвиток, людський капітал, демографічний стан, регіон, природний приріст

Постановка проблеми у загальному вигляді. Людський розвиток є головним чинником створення інноваційних засад економічного розвитку, нагромадження національного багатства та підвищення конкурентоспроможності усіх країн з будь-яким рівнем соціально-економічного розвитку.

В регіоні сформувалися диспропорції в структурі відтворення населення. Актуальність досліджуваної проблеми людського розвитку полягає в тому, що на сьогодні в Україні різко проявили себе негативні тенденції, які знаходяться в площині певних прорахунків у системі формування людського капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій практиці співробітниками ООН для розрахунків індексу людського розвитку країни використовуються такі стандарти, як тривалість життя, грамотність населення, середня тривалість навчання, реальний ВВП на душу населення (у купівельній спроможності до долара). Цей показник у цілому інтегрує три складові: рівень життя, освіти і довголіття. Тому сам по собі він може вважатися соціальним стандартом. Координатором системи ООН та постійним представником програми розвитку ООН в Україні є Ф. О'Доннел.

Наведемо приклади визначення сучасними вченими людського капіталу як соціально-економічної категорії. На думку О. Грішнєвої, під людським капіталом слід розуміти сукупність сформованих і розвинутих внаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів свого власника, прибутку підприємства та національного доходу [2, С.16-17].

За визначенням О. Бутнік-Сіверського, людський капітал – це сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність власників та наукомістких працівників відповідати вимогам і задачам компанії [1, С.17].

Визначення людського капіталу також відображено О. Лазоренко: «Людський капітал – це категорія, яка характеризує сукупність сформованих і розвинутих в результаті інвестицій продуктивних здібностей, особистісних рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються в діяльності (передусім виробничій), сприяють зростанню продуктивності праці» [4].

На сучасному етапі розвитку науки людський капітал визначається як «набуті навички та знання, які не можна відділити від їхнього носія – людини та які дають змогу збільшити продуктивність» [5, С.31]; «набуті знання, навички, мотивації, творчі здібності та енергія, що отримані через формальну освіту або через практичний досвід,

це якості людини, що принципово впливають на результати активності» [3]; обсяг продуктивних навичок та технічного знання.

Останніми роками наукові пошуки таких українських вчених як Вовканич С., Цапок С., Гуреш Т., Антонова Й., Борисова Л., Аблулатипов Н., Дорно П., Зацепін В., Євтушенко Г., Куценко В. та ін. поглибили уявлення про регіональний демографічний розвиток.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз матеріалів стосовно стану людського розвитку показав, що все ще не досягнуто єдності у поглядах вчених щодо врегулювання проблеми зменшення чисельності населення.

У зв'язку з цим дослідження і вирішення питань, які пов'язані з оцінкою демографічного стану з метою прийняття заходів щодо запобігання негативних чинників є нагальною потребою.

Формулювання цілей статті. Метою статті є поглиблення наукових уявлень про людський розвиток, людський капітал, аналіз демографічної ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування людського капіталу пов'язане з фінансуванням людського розвитку та обумовлене спрямуванням зусиль носія людського капіталу, його родини, закладів освіти тощо.

Людський капітал формується завдяки функціонуванню ланок соціальної сфери, спрямованих на забезпечення добробуту населення.

Для характеристики соціально-економічних факторів, які обумовлюють розвиток людського капіталу, слід обрати регіональні особливості.

За даними демографічної статистики в Кіровоградській обл. станом на 1 січня 2009 р. мешкало 1027 тис. осіб, що майже на 10 % менше від рівня 2002р. (табл.1).

Таблиця 1 - Динаміка кількості населення (на 1 січня)

	Наявне населення, млн. осіб							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Кіровоградська обл.	1,13	1,12	1,1	1,08	1,07	1,05	1,04	1,03
Україна	48,5	48,0	47,6	47,3	46,9	46,6	46,4	46,1

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

З 1989 р. тривалість життя в м. Кіровограді зменшилася приблизно на 7 років. Загальна кількість наявного населення України за період 2000-2008 скоротилась на 3,1 млн. осіб.

Важливо, що це відбулося не через еміграцію населення, а через те, що коефіцієнт смертності переважав над коефіцієнтом народжуваності.

За даними головного управління статистики Кіровоградської обл., протягом 2005-2008 рр. трішки зросла народжуваність (з 8,97 до 10,54 народжених на 1000 наявного населення). Найвищими темпами в регіоні зростання цього показника відбувається в Дніпропетровській обл.

В січні-вересні 2009 р. в Кіровоградській обл. природний рух населення характеризувався природним убутком (-5140) осіб. Це мінімальне значення показника по регіону.

Динаміка коефіцієнтів природного руху населення України у 2005-2008 рр. наведена на рис. 1. За січень-вересень 2009 р. смертність в Кіровоградській обл. перевищувала народжуваність в 1,6 рази. Найгірші показники в Україні – у Сумській та Чернігівській областях.

На початок 2009 р. в Україні питома вага населення віком до 45 років складала 58,1% (табл. 2). Тобто у країні є перспектива.

Населення України зменшується виключно за рахунок природного скорочення (67,2 тис. осіб), яке не перекидає незначний міграційний приріст населення (4,0 тис. осіб).

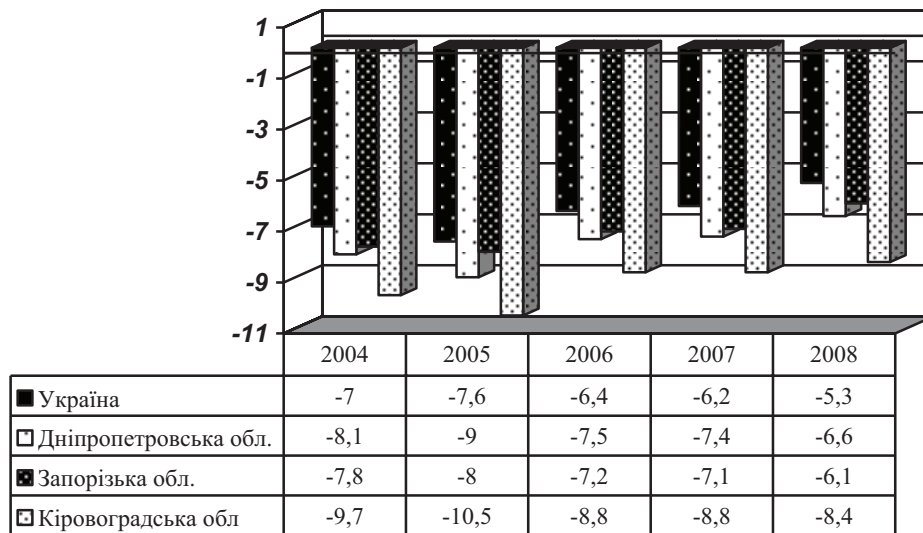

Рисунок 1 – Динаміка коефіцієнтів природного приросту (скорочення) населення України (на 1000 наявного населення), [<http://www.ukrstat.gov.ua>]

Таблиця 2 - Розподіл населення за віком на початок 2009 р.

Вік, років	Україна	
	тис. осіб	%
0-14	6476,2	14,1
15-24	6829,9	14,9
25-44	13255,5	28,8
45-64	12084,4	26,3
65 і понад	7317,4	15,9

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

У 2008 році від'ємне міграційне сальдо було зареєстровано у 13 областях України, найбільш вагомим значень воно досягло у Кіровоградській обл. (-1,4) на 1000 осіб.

Щодо подальших перспектив, то за нашими прогнозними оцінками, за збереженням існуючих тенденцій відтворення населення Кіровоградської обл. його кількість до 2015 р. має зменшитися до 930 тис. осіб (табл. 3).

Важливе місце в процесі відтворення людського капіталу суспільства відводиться правовому полю держави, оскільки, тільки закони регулюють відносини між суб'єктами господарської діяльності і взаємини між громадянами і державою. Ускладнення соціально-економічної ситуації в Україні протягом останніх років спонукає владні структури активізувати законодавчу і виконавчу діяльність у сфері відтворення людського капіталу. Розроблені, впроваджені або знаходяться у стадії реалізації десятки відомчих, місцевих, регіональних та національних програм, безпосередньо й опосередковано спрямованих на зниження людських втрат та збереження і розвиток людського капіталу України. При цьому майже до кожної програми розробляється план дій, спрямованих на її реалізацію. Іноді результати таких дій регламентуються, а в деяких випадках надається перелік стандартів, яких має бути досягнуто в результаті реалізації тієї або іншої соціальної інтервенції.

Певні здобутки законодавчого та нормативно-правового регулювання розвитку та відтворення людського капіталу не дають очікуваних результатів через низький рівень якості державного та регіонального управління, неадекватність законодавчих і правових норм можливостям їх реалізації, свідомо створену аморальну політичну кризу.

Таблиця 3 - Кількість населення Кіровоградської обл. за статистикою і прогнозом

Роки	Наявне населення, тис				
	всього	міське	сільське	міське,%	сільське,%
1996	1224,8	749,4	475,4	61,2	38,8
2001	1146,9	692,2	454,7	60,4	39,6
2002	1133,1	682	451,1	60,2	39,8
2003	1115,7	673,4	442,3	60,4	39,6
2004	1100	666,5	433,5	60,6	39,4
2005	1083,9	659,2	424,7	60,8	39,2
2006	1067,2	651,6	415,6	61,1	38,9
2007	1053,1	644,3	408,8	61,2	38,8
2008	1039,7	637,7	402	61,3	38,7
Прогноз					
2009	1022,6	633,2	389,3	61,9	38,1
2010	1007,1	628,5	378,5	62,4	37,6
2011	991,6	624,5	367,2	63,0	37,0
2012	976,2	621,0	355,2	63,6	36,4
2013	960,8	618,1	342,7	64,3	35,7
2014	945,4	615,8	329,6	65,1	34,9
2015	930,0	614,1	315,9	66,0	34,0
Відповідні абсолютні відхилення					
2009	2,8	1,9	4,5	0,3	1,2
2010	4,0	2,7	6,5	0,4	1,7
2011	5,4	3,7	8,7	0,6	2,4
2012	7,0	4,7	11,2	0,8	3,2
2013	8,7	5,9	14,0	1,0	4,1
2014	10,6	7,2	17,0	1,2	5,2
2015	12,6	8,5	20,4	1,4	6,4

Нагальною в Україні є необхідність формування та реалізації таких стратегічних пріоритетів державної політики, які б системно вирішували проблеми відтворення людського капіталу в цілому та в економічній, виробничій, соціальній, демографічній, політичній сферах. Слід сказати, що нині Україна повинна приділяти першочергову увагу демографічним проблемам, вирішення яких позитивно вплине на відтворення людського капіталу. Серед основних документів - Концепція демографічного розвитку України на 2005-2015 рр. та Стратегія демографічного розвитку України на 2006-2015 рр. (направлена на пом'якшення наслідків демографічної кризи), Постанова Національної академії наук від «Про демографічний прогноз розвитку України до 2050 року». Актуальність розробки науково обґрунтованої концепції національної політики демографічного розвитку, відповідних заходів і механізмів її реалізації зумовлена необхідністю пом'якшення наслідків демографічної кризи, усунення загроз національній безпеці України у соціально-економічній сфері. Демографічна спрямованість має стати одним з головних пріоритетів дій українського керівництва. Подолання демографічної кризи і досягнення сталого демографічного розвитку, нормалізація відтворення населення є тривалим і складним процесом. При цьому зміст реального виходу з демографічної кризи полягає не стільки в подоланні депопуляції, скільки у підвищенні якості населення, збереженні та відтворенні його життєвого, трудового потенціалу і людського капіталу.

У 2008 р. відбулися зміни у виплаті державної допомоги при народженні дитини. Вона значно збільшилася. Батьки маляти, яке з'явилося на світ після 31 грудня 2007 р., отримують 12240 грн. (у 2007 р. виплачували 8500 грн.) на першу дитину, 25000 – на другу, 50000 – на третю та наступну. Збільшилися також розміри інших державних виплат: по вагітності й пологах, по догляду за дитиною до трьох років, малозабезпеченим сім'ям, дітям-інвалідам й ін. (Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2008 року № 57 «Про питання призначення і виплати допомоги сім'ям з дітьми»). Позитивний досвід з цього питання Україна вже має – збільшення допомоги до 8500 грн. дозволило збільшити народжуваність на 8 %. Що стосується механізму наступних виплат, то він буде таким, як передбачить Закон про державний бюджет. Але не треба занадто переоцінювати збільшення виплат на дитину з позиції впливу на збільшення народжуваності. На думку Е.М. Лібанової, цей шлях неефективний. І не може бути таким. Наприклад, коли проаналізували, скільки у 2006р. народилося дітей через мотивацію збільшених виплат – «аж» 12 тисяч. Значна за розміром допомога надається тільки впродовж першого року. А що далі? Дитячих ясел немає, отже мама змушена доглядати дитину і не може працювати. Зарплати одного батька вочевидь не вистачає. Не випадково ж в Україні рівень бідності сімей з дітьми, особливо з дітьми до 3-х років, значно вищий за середній по країні. До речі, народжуваність в Україні почала зростати з 2001 року, скоріше за все, внаслідок вступу у фертильний вік покоління, народженого в другій половині 80-х років, коли також спостерігався підйом народжуваності, простимульований подовженням тривалості декретної відпустки і рядом інших соціальних пільг.

Значних трансформацій разом із усім нашим суспільством зазнали сімейно-родинні стосунки. Криза сім'ї є доволі поширеною, виявляється у кількісних (зменшення показників народжуваності дітей, значна кількість розлучень, проблемних сімей) та якісних показниках (трансформація суспільних та сімейних цінностей, ослаблення виховної функції сім'ї, психологічні проблеми членів сім'ї тощо). Сім'я як система, суспільний інститут переживає сьогодні своєрідну «вікову кризу»: відбувається перехід сім'ї як системи, що функціонує, на якісно інший рівень [6, С.80].

Проблемою є також той факт, що українські чоловіки живуть у середньому 62 роки. Якщо ситуація не зміниться, в недалекому майбутньому в Україні посиляться гендерний дисбаланс, що матиме значні економічні та психологічні наслідки, що не сприятиме розвитку сім'ї. Тому поліпшення здоров'я українських чоловіків є питанням національної безпеки. Директор Інституту демографії і соціальних досліджень НАНУ Е.М. Лібанова вважає, що влада не повинна чекати змін у свідомості чоловіків, а мусить вживати певних кроків, аби зменшити їх надзвичайно високу смертність як основний чинник демографічної кризи в Україні.

Висновки з даного дослідження і перспективи розвідок. Викладене дозволяє констатувати, що є проблеми з природним і механічним приростом чисельності населення, руйнується інститут української сім'ї.

Пропонується ввести в трудове законодавство нову професію – мати з присвоєнням розряду від кількості дітей. При цьому встановити градацію стимулювання цієї професії. Наприклад, мати 3-х дітей, має право отримати надомну роботу, а підприємство, яке її надає, - податкові пільги на заробітну плату матері. Мати 4-х дітей має права матері 3-х дітей плюс право на отримання земельної ділянки. Мати 5-ти дітей має право на отримання земельної ділянки з готовим котеджем і надання надомної роботи з пільгами роботодавцю з оподаткування заробітної плати. В якості надомної роботи може бути: робота за комп'ютером, обробка поштової кореспонденції, документації, дрібноскладальне виробництво, швейне виробництво, пакування, рукоділля, ліпнина, вишивка та інші народні промисли.

Що стосується матеріальної підтримки сімей з дітьми, пропонується знизити розмір податку на сукупний дохід сім'ї в залежності від кількості дітей.

Перспективи подальших наукових пошуків мають бути пов'язані з пом'якшенням негативних явищ у сфері людського розвитку. Здійснення економічної політики з урахуванням потреб соціального розвитку має бути на державному та регіональному рівнях розвитку. Відтворення людського капіталу населення України має стати визначальним пріоритетом державної політики для згуртування цивілізованого суспільства.

Список літератури

1. Бутнік-Сіверський О.Б. Интеллектуальный капитал: теоретический аспект / О.Б. Бутнік-Сіверський // Интеллектуальный капитал – 2002. -№1.-С.16-27.
2. Грیشнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К.: Товариство „Знання”, КОО, 2001.- 254с.
3. Лазоренко О. Модернізаторська еліта і розбудова громадянського суспільства / О. Лазоренко // Сучасність. — 2004. — №2. — С.54-58.
4. Концепція гуманітарного розвитку України (проект від 14.03.2008 р.) [Електронний ресурс]: розроблено Робочою групою (керівник групи – Радник Президента України, академік НАН України Жулинський М.Г.).– Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Table/koncsep.htm>.
5. Потенціал України та його реалізація. Аналітичний звіт Міжнародного центру перспективних досліджень. – К., 2008 р. – 55с.
6. Яблонська Т.М. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні/ Т.М. Яблонська // Український соціум. - 2004. -№ 2(4).–С.80-84.

О. Резниченко, Д. Насыпайко

Состояние человеческого развития на примере Кировоградской области

В данной статье приведены результаты исследования демографического положения в Кировоградской области. Рассмотрено динамику количества населения, природное движение, распределение населения по возрасту. Сделано прогноз, с помощью которого определено, что население в Украине будет сокращаться. Описаны самостоятельные предложения, использование которых позволяет частично решить проблемы человеческого развития в Украине.

О. Reznichenko, D. Nasipayko

Human development status in Kirovograd region

In this article the results of research of the demographic consisting are resulted of Kirovograd region. The dynamics of amount of population, natural motion, division of population is considered on age. A prognosis, which it is discovered by, that a population in Ukraine will be done. Independent suggestions the use of which allows partly to decide the problems of the human development in Ukraine.

Одержано 26.11.09